

Eugeni d'Ors i la crisi del liberalisme

Òscar Costa

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història i Arqueologia
Carrer de Montalegre, 6
08001 Barcelona
ocosta@xtec.net

Maximiliano Fuentes Codera, *Un viaje por los extremos. Eugenio d'Ors en la crisis del liberalismo*, Granada, Comares SL, 2017

La validesa del mètode de la biografia per a la recerca és pròpia de la història cultural i té en aquest llibre una vigència particular. L'autor reivindica la utilització científica de la biografia per navegar a través d'ella pel mar turbulent de les cultures catalana i espanyola del primer nou-cents. A través de la biografia de Xènius vol aproximar-se a la crisi del liberalisme vuitcentista, que obre un dels períodes més convulsos de la història europea.

Aquesta expressa elecció dels recursos metodològics no significa que estem davant una biografia *tout court*, sinó que el treball recull l'extensa i sistemàtica investigació que l'autor va realitzar per a la seva tesi doctoral, llegida a la Universitat de Girona el 2011 i que focalitza l'atenció principalment en el període barcelonès del filòsof.

No obstant això, l'aproximació a l'escriptor barcelonès que proposa Fuentes vol emmarcar-se en un triple marc analític: el català, l'espanyol i l'europeu, més ampli. Així, la intensa activitat orsiana des que irromp a l'escenari intel·lectual i polític català com a jove estudiant de dret i articulista el 1903, no queda delimitada a la dinàmica interna de la seva pròpia obra, sinó que és llegida en un context

molt més ampli: el dels intel·lectuals que entren en escena amb l'arribada del nou segle i es troben amb el radical qüestionament dels principis que havien heretat del segle anterior. La Gran Guerra va ser el moment que va palesar de manera més intensa i profunda l'esquerdada trama vuitcentista del liberalisme europeu, però els símptomes, els neguits crítics, daten ja amb claredat de les acaballes del segle anterior.

Com bé planteja l'autor, no és sols una crisi d'idees, ja que té efectivament una traducció a la política, que es palesa en la crisi de la Restauració, en el repertori ben variat dels regeneracionismes, entre els quals es pot comptar la irrupció en política del catalanisme. Però de manera ben significativa també afecta els actors. És la figura mateixa de l'intel·lectual la que es veu trastocada. Recordem l'enorme impacte que va tenir l'afer Dreyfus també a Catalunya: amb ell s'obria pas la intervenció de l'intel·lectual com a expressió i consciència de la vida pública. L'enorme sotrac a què van estar sotmeses les societats europees durant els trenta anys següents no va deixar indemnes els intel·lectuals. El retret de Julien Benda a la *Trahison des clercs* (*La traïció dels intel·lectuals*), publicat a finals de la dècada de 1920, completava la corba que podria descriure bé el camí seguit per bona part de la intel·lectualitat europea. Sintetitzant molt, l'intel·lectual francès recriminava la pèrdua d'aquell paper de veu crítica dels seguidors de Zola i la seva substitució per la servitud als designis polítics que en aquell moment arrossegaven les societats del Vell Continent a l'enfrontament i que més clarament s'oposaven a la substància liberal sobre la qual s'havia forjat l'intervencionisme intel·lectual independent.

Com explicar l'aparició d'un àrbitre intel·lectual. La irrupció d'Ors en la vida intel·lectual catalana

Si alguna cosa sorprèn encara d'Eugeni d'Ors és la rapidesa i la seguretat intel·lectual amb la qual es transformà —o almenys així ha estat percebut— en àrbitre de la vida cultural d'un important sector del públic en la Catalunya del primer nou-cents. Moltes de les aproximacions biogràfiques es basen en la seva pròpia versió, que apunta a la comprensió i el patrocini de Prat de la Riba i al fet de la seva pròpia percepció del que eren els problemes que s'obrien amb el nou segle. En definitiva, el mateix D'Ors ve a subratllar que els conceptes amb què basteix el *Glosari* són fruit de la seva intuïció i que la seva tasca creativa torna a Prat una filosofia capaç d'arreglar els universitaris en un moment de codificació del discurs nacional.

Sánchez Codera intenta explicar les circumstàncies que van fer possible la reeixida aparició del Pantarca i el seu repertori de conceptes en un context cultural on es produïen influències múltiples i a partir del qual l'escriptor barceloní va poder anar bastint les claus del seu sistema. El camí d'aquesta desconstrucció del personatge, d'aquesta relativització, ja havia estat iniciat per la crítica literària, per la història de la cultura, tot mostrant les fonts que entre bambolines amagava el brillant escriptor.

L'esforç per resseguir la seva producció inicial ens ensenya un D'Ors format plenament en els canons culturals del modernisme tardà. Les idees inicials amb les quals intenta donar resposta a l'efervescència cultural barcelonina traspuen conceptes del modernisme. En primer lloc, destaca el paper de l'intel·lectual com a heroi; la figura romàntica presa de Carlyle que va mantenir tota la seva vida, malgrat la seva insistent crítica del romanticisme i que, per altra banda, s'avenia molt bé amb el marcat egocentrisme pel qual sempre va destacar.

En el món en què comença el jove D'Ors hi ha figures com la de Pompeu Gener i molt particularment la de l'escriptor mallorquí Gabriel Alomar, que el 1904 havia pronunciat la conferència «Futurisme», destinada a tenir gran influència en la definició posterior del noucentisme. Conceptes estètics com ara el d'arbitrarisme inspiraren directament la teoria estètica del futur Pantarca.

De fet, entre 1904 i 1906 el jove D'Ors col·labora amb *El Poble Català*. És aquest mitjà el que comença a definir la seva teoria estètica i a marcar les pautes des de les quals voldrà distanciar-se de l'art vuitcentista. I és en aquesta publicació on també comença a signar amb els pseudònims de Xènius i Octavi de Romeu. És també com a col·laborador d'*El Poble Català* que comença a elaborar la seva teoria de l'imperialisme. Un cop acabats els estudis de dret, D'Ors comença la redacció a Madrid d'una tesi doctoral: *Genealogia ideal del Imperialisme (Teoría del Estado-Héroe)*. Aquest imperialisme, que es definia pel seu caràcter d'afirmació moral, com a ètica de la responsabilitat i cultural, com a força social sintetitzadora d'una nova consciència d'intervenció, volia marcar distància també amb els conceptes que considerava propis de la teoria política i moral del romanticisme i el positivisme del segle anterior, com l'individualisme, l'abstracció del parlamentarisme i, fins i tot, el nacionalisme. L'article «Noruega imperialista», publicat el 1905, assenyalava la independència de Noruega com una manifestació imperial que permetia als pobles petits, com el país escandinau o Catalunya, afirmar-se en el mateix sentit expansiu que els grans pobles imperials.

L'imperialisme permetia també plantejar un nou paper de l'estat com a afirmació de síntesi dels principis de solidaritat i intervenció. L'escriptor barceloní veia en l'estat clàssic, Roma en el seu peculiar llenguatge, la forma suprema de cohesió social. La ciutat era l'expressió d'aquest estat que volia sintetitzar tots els aspectes de la vida dels seus habitants —la família, el treball, la política i l'art— l'objectiu del qual era assolir un estadi moral dels ciutadans. La versió més

acabada de la teoria de l'imperialisme no seria arrodonida, segons l'autor d'aquest text, que en aquest cas segueix Jordi Castellanos, fins ja iniciada la col·laboració amb *La Veu de Catalunya* el 1906, tot coincidint amb la publicació de *La nacionalitat catalana*. El fet que Prat de la Riba inclogués l'imperialisme en el capítol final del seu llibre va ser sempre interpretat per Xènius com una concessió envers el noucentisme i va estar en la base del reconeixement que el Pantarca guardà sempre a la figura del polític català.

La col·laboració amb *La Veu de Catalunya* representa l'inici de la llarga sèrie d'articles que conformaran el *Glosari*. L'inici d'un gènere que continuarà conreant la resta de la seva vida i que potser serà la troballa literària i la via d'expressió més recixida d'Eugeni d'Ors. Amb el patrocini de Prat de la Riba, Xènius comença un mestratge, tal com s'ha repetit manta vegada, que arrenclera al seu voltant els joves intel·lectuals professionals que conformen el nucli inicial del noucentisme.

Ara bé, una primera pregunta que intenta contestar el professor gironí és com arriba a Prat un jove de vint-i-cinc anys que feia poc que s'havia iniciat com a col·laborador a *El Poble Català* i que encara tenia una curta trajectòria professional. El primer que caldria destacar és l'especificitat del moment, en el qual hi ha una disposició especial de Prat per connectar amb una nova generació que està irrompent en plena embranzida del catalanisme i que el porta a considerar que el perfil del futur Xènius és l'adequat. Darrere del futur Pantarca hi ha segurament, com indica el seu biògraf, el patrocini de Gabriel Alomar i també de Josep Pijoan, que van actuar com a pont amb el prohoms de la Lliga. Tots dos escriptors subministren també part de la munició intel·lectual que basteix d'entrada el llançament del noucentisme.

Cal considerar també que D'Ors se sent atret per la possibilitat d'una corresponsalia de *La Veu* a París en un moment en el qual acaba de contraure matrimoni i necessita consolidar la seva situació personal. La capital gal·la era en aquest moment el referent principal en què

s'emmirallaven les elits pensants del sud d'Europa i durant els anys que hi va residir Xènius va poder explicar en les seves gloses els corrents i les modes que es consumien a França i a la resta d'Europa. L'Action Française de Maurras feia furor entre els joves lletraferits de Barcelona. D'Ors era al lloc precís i trigà poc a establir una xarxa de relacions amb els mitjans francesos i, a través de França, amb altres indrets europeus, de manera que podia mantenir els seus lectors sempre al dia de les novetats parisenques. Hi ha dos escriptors que va conèixer en aquest primer període a França que marcaren especialment la seva trajectòria i a la relació amb els quals Fuentes Codera para una atenció especial en el seu treball. Per una banda, hi ha la trobada amb Maurras, del qual pren inspiració, com és ben sabut, i a qui deu la formulació d'idees clau del seu repertori en el camp de l'estètica, com ara el classicisme mediterrani, però amb qui mantindrà distàncies pel seu marcat nacionalisme monàrquic, que veia endarrerit i superat per la seva doctrina imperial.

De fet, Sánchez Codera para una atenció especial en aquesta relació problemàtica de Xènius amb l'escriptor francès. En primer lloc, perquè la distància entre ambdós es fa molt evident durant la Gran Guerra i constitueix un element de valoració important de les postures que assoleix el Xènius d'aquell període. En segon lloc, perquè estudia l'article necrològic que publica D'Ors el 1952 arran de la mort de Maurras, en el qual el barceloní fa balanç, passa comptes amb el seu mestre i planteja les objeccions doctrinals que sempre els van distanciar. Penso que el punt és important i mostra com D'Ors es distancià en aquest sentit de l'acceptació acrítica i apassionada que el seu propi públic feia del pensament de l'inspirador principal de l'Action Française. De totes maneres, caldria resseguir la relació entre D'Ors i Maurras al llarg de les diverses etapes de la llarga vida intel·lectual de Xènius per tenir la fotografia completa.

L'altre referent fonamental, entre molts, que D'Ors trobà en aquest primer període a París va ser George Sorel i el pensament expressat a

Réflexions sur la violence. El biògraf gironí subratlla la importància medul·lar de l'autor francès en el pensament de D'Ors a l'hora d'enfrontar-se amb el problema de l'obrerisme. De fet, en el present llibre es torna un argument fort perquè el nucli del pensament de Sorel que fa seu el filòsof barceloní és la profunda convicció antiliberal que amaga. Els fruits d'aquesta relació es veuen particularment en les preses de posició que adopta D'Ors al final de la Gran Guerra i en la primera postguerra. Però el 1909, arran dels fets de la Setmana Tràgica, hi ha una primera crida d'atenció envers el pensament del francès, que ja és al darrere del *Glosari* del període.

Xènius en la Barcelona de Prat. L'eclosió del noucentisme

La Setmana Tràgica va ser més que un desencís per al primer impuls del noucentisme. Les gloses del període palesen l'impacte del trencament de l'ideal de la ciutat que va representar l'aixecament popular. La Lliga es va veure arrossegada en la caiguda de Maura i va patir un daltabaix electoral. Prat de la Riba va rebre crítiques que van motivar un acte d'homenatge a la seva figura en el qual van tenir un protagonisme destacat alguns dels joves intel·lectuals que es trobaven en els rengles del noucentisme. Durant els anys posteriors, la recuperació progressiva de la Lliga va permetre a molts dels intel·lectuals professionals que havien seguit amb passió els articles de Xènius, de tornar a l'activitat en l'entramat institucional que s'estava bastint des de la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de la ciutat. És en aquest moment quan es produeix la institucionalització del noucentisme. Aquest és l'ambient que es troba D'Ors quan retorna a Barcelona el 1911.

El 1911 és també l'any que, després de la marxa de Josep Pijoan a Roma, Xènius és nomenat secretari general de l'Institut d'Estudis

Catalans. Des de la Secció de Ciències comença l'organització de l'Institut. Participa en el Congrés Internacional de Filosofia de Bolonya, que el posa en relació amb moltes de les personalitats europees més rellevants del moment. En el context d'una activitat que comença a ser frenètica, es publica l'*Almanac dels noucentistes*, que es converteix en la carta de presentació més important dels que es consideren els representants més genuïns de les noves expressions artístiques i culturals catalanes. És a dir, la publicació es transforma en la carta de naturalesa del noucentisme.

El lideratge intel·lectual de Prat sobre la jove generació de seguidors que l'envolten arriba al seu zenit després de la publicació de *La Ben Plantada*, que assumeix de manera implícita el pensament de Prat sobre el moment present de la història de Catalunya, però on es presenta idealitzada la codificació del pensament específicament noucentista. D'aquesta època són també els textos que apareixen el 1914 sota el títol *La filosofia de l'home que treballa i juga*.

Durant aquest període, D'Ors assisteix al II Congrés d'Educació Moral, a l'Haia, i mostra un viu interès per la psicologia tal com s'entén en aquesta fase inicial del nou-cents. El 1912 reprèn els seus estudis universitaris i es desplaça a Madrid per prosseguir els cursos d'un segon doctorat. L'any següent llegeix la tesi *Las aporías de Zenón de Elea y la noción moderna del espacio-tiempo*.

Fuentes Codera assenyala que és també el 1913 quan D'Ors comença una sèrie d'articles que publica de manera intermitent durant tota la seva vida, *Las conversaciones con Octavio de Romeu*, que és un altre dels seus heterònims més freqüents. En els textos inicials, el biògraf ja troba formulades algunes de les idees sobre l'uropeisme que va desenvolupar durant la Gran Guerra.

L'any següent decideix presentar-se a unes oposicions per obtenir la càtedra de Psicologia Superior de la Universitat de Barcelona. Contràriament al que esperava, no obté la càtedra, que acabà en mans d'un candidat amb una preparació inferior, segons Xènius, a la

seva. El biògraf gironí fa un acurat relat de l'oposició i de les expectatives prèvies d'un Xènius en ple apogeu de la seva fama. El més important és que d'alguna manera esperava que l'entorn polític de la Lliga l'ajudés a reeixir en el concurs d'oposició. En el seu fracàs veié una sorda conspiració eclesiàstica per afavorir l'altre candidat. D'Ors, segons el seu biògraf, acaba culpant la Lliga Regionalista de no prestar-li prou suport. És la primera desavinença amb la direcció de la Lliga i prova, a més, que la relació amb Prat de la Riba no sempre havia estat fàcil.

Xènius durant la Gran Guerra

Diversos factors van contribuir, com la historiografia ha assenyalat manta vegada, a la ràpida decantació d'Espanya per la neutralitat davant la conflagració europea. Cal subratllar la incapacitat per afrontar una guerra de matriu industrial i, sobretot, la percepció de les elits polítiques de la Restauració de l'alt risc de desestabilització del sistema. Tot i això, no s'ha de menystenir el decantament de l'opinió pública en un sentit o en l'altre, fet que dona lloc a l'anomenada «guerra de paper», on uns s'identifiquen amb la percepció d'uns imperis centrals autoritaris i d'altres busquen en Anglaterra i sobretot en França la defensa de les llibertats democràtiques davant l'embat imperial.

A Catalunya l'opinió va simpatitzar majoritàriament amb la Triple Entesa i especialment amb França, que serví de referent per canalitzar les aspiracions de democràcia. Però les classes dirigents, i significativament molts dels quadres de la Lliga, no ocultaven la seva simpatia per la causa imperial.

En aquest context, D'Ors no trigà a publicar una sèrie d'articles, recollits amb el nom de *Lletres a Tina*, on simulava adreçar-se a una nena austríaca i on desenvolupava un argument que ja havia anat

apuntant els anys anteriors: per a ell el conflicte era, abans que res, una guerra civil europea. Per a molts, aquesta posició pública d'Eugeni d'Ors només es podia entendre com oportunista, per no manifestar obertament la seva amagada identificació amb els imperis centrals, o com una drecera per no enfrontar-se a l'opinió majoritària entre els polítics del partit conservador que el protegien.

D'Ors va ser també un dels impulsors del Comitè d'Amics de la Unitat Moral d'Europa, que va impulsar un primer manifest que trobava els seus orígens en els conceptes exposats en les *Lletres a Tina* i que va reunir un seguit d'intel·lectuals que van actuar, en aquest cas, fora de la disciplina dels partits. Des d'aquesta plataforma es va impulsar la publicació *Els Amics d'Europa*. De fet, el Comitè no va tenir una vida institucional, sinó que va servir, com la publicació, com a caixa de ressonància per difondre les idees de Xènius. Per a ell, hi havia una substancial unitat de la cultura europea que es basava en els principis d'ordre, jerarquia i autoritat, i una definició de patriotisme que l'escriptor oposava al nacionalisme, idea vuitcentista que veia com una de les causes més directes de la guerra. Aquestes idees havien de constituir la base sobre la qual s'havia d'articular la unitat moral d'Europa.

Des d'aquesta visió del conflicte, D'Ors entrà en contacte amb l'escriptor i actiu pacifista francès Romain Rolland i a través d'ell es vinculà al moviment pacifista europeu. L'estudi d'aquest aspecte és potser una de les grans aportacions de la investigació de Fuentes Codera. L'autor exposa fil per randa la relació de Xènius amb els principals nuclis del pacifisme, primer els francesos i després, una mica més tard, els suïssos, quan les principals figures d'aquests s'instal·len a Suïssa. Cal assenyalar també el contacte, no tan intens ni estable, amb el pacifisme britànic, que tenia com una de les seves personalitats més singulars el filòsof i matemàtic Bertrand Russell.

L'acurada relació de la presència de la signatura de l'escriptor barceloní als principals òrgans de premsa del pacifisme europeu, tant

a través dels seus articles com per la xarxa de relacions intel·lectuals que establí, permeté al biògraf posar en valor la intensitat d'aquest aspecte poc tractat i conegut de la biografia de Xènius. De les dades aportades per Fuentes Codera es poden inferir dos aspectes que reforcen alguns dels arguments subjacents a tot el llibre. En primer lloc, una idea ja exposada en una obra anterior, però que aquí pren força, és la dificultat de descriure la trajectòria del filòsof en termes d'evolució necessàriament lineal. El món intel·lectual, ideològic i —fins on era possible— polític del pacifisme és ben distant dels supòsits conservadors que haurien d'explicar en un camí lineal tota l'evolució posterior del Pantarca, especialment si es mira des del punt d'arribada: el seu acostament final al feixisme. Els mitjans del pacifisme europeu representaren el cantó oposat al nacionalisme integral de l'acció francesa. En aquest punt, el distanciament amb les postures de Maurras va ser ben evident i també explícit. El nacionalisme radical del francès va ser rebutjat per l'escriptor de Barcelona. El sectarisme que li atribuï no va fer més que contribuir a fer més fonda la ferida cultural que trencava la unitat cultural de la pàtria europea. La posició davant de Maurras va romandre, tot i la llarga relació que encara van mantenir després de la conflagració, fins al final del seus dies.

En canvi, els representants del pacifisme s'allunyaren cada vegada més de la França bel·ligerant, fins al punt d'haver-se d'exiliar. En general, el pacifisme s'anà apropant cada vegada més a posicions socialistes. Aquesta és una dada gens menyspreable que pot contribuir a comprendre les simpaties obreristes que manifestà Xènius cap al final del conflicte, a la qual caldria afegir certa fascinació pel que va significar la Revolució Russa i, sobretot, pel carisma de Lenin. De totes maneres, els trets específics del seu pensament, l'elitisme, el «catecisme de l'autoritat», no van canviar. Potser, com va fer moltes vegades, els posava una sordina, els dissimulava, quan s'adreçava als seus corresponents pacifistes.

Durant el període de guerra, D'Ors estava en el moment més alt del seu prestigi a Catalunya i, al mateix temps, va iniciar i establir nous contactes amb altres cercles de la intel·lectualitat peninsular. La relació amb Ortega y Gasset es va veure afavorida després que el filòsof madrileny hagués estat l'únic vot favorable a Xènius en el tribunal de càtedres que el va suspendre el 1914. D'Ors va rebre una invitació per fer una conferència a la Residencia de Estudiantes i va iniciar una col·laboració amb publicacions madrilenyes com ara la revista *España*. Aquests contactes facilitaren més endavant el seu trasllat a Madrid.

Cal destacar la seva conferència a la societat El Sitio de Bilbao el 1915, no només per la transcendència de l'acte en si mateix i la seva confrontació amb Ortega, sinó perquè la presència de l'escriptor català a Bilbao el posà en relació amb un nucli de joves escriptors reunits al voltant de Ramon de Basterra i coneguts, més tard, com l'Escuela Romana de los Pirineos, amb els quals inicià un vincle que es perllongà, de manera més o menys intermitent, durant la resta de la seva vida. Fruit d'aquesta relació, va iniciar la col·laboració amb la revista *Hermes*. Xènius exercí un cert mestratge sobre alguns dels integrants d'aquest cercle, cabdal per entendre les seves relacions amb l'entorn de la Falange durant la dècada de 1930. També durant aquest període entrà en relació amb mitjans universitaris de l'Argentina i visità Portugal.

La defenestració de Xènius i l'aproximació a les esquerres

No s'ha d'oblidar que Xènius compaginava aquesta activitat cultural amb el moment de major intensitat de la seva intervenció com a intel·lectual professional dins les institucions catalanes. Cal tenir present que, tot i els retrets al partit i al mateix Prat com a conseqüència

de la fallida oposició a la càtedra, durant els anys del conflicte D'Ors continuà amb una intensa activitat institucional. L'establiment de la Mancomunitat el 1914 proporcionà una important ampliació del marc institucional de la seva activitat. A partir del març de 1917 D'Ors va ser nomenat director d'Instrucció Pública, càrrec que afegí al de secretari de l'Institut d'Estudis Catalans i des del qual va ser omnipresent en les activitats culturals del catalanisme institucional.

El seu biògraf insisteix en el personalisme proper a l'egocentrisme amb el qual el Pantarca exercí les seves funcions. Segurament aquest fet contribuï a incrementar el nombre dels seus detractors i, fins i tot, a portar alguns dels seus seguidors al bàndol dels seus crítics. Però aquesta no en va ser l'única causa ni la més important. Vist retrospectivament, la protecció de Prat, malgrat tot, va garantir a D'Ors la llibertat d'acció que va gaudir. Però, a la mort del polític de Castellterçol a l'estiu de 1917, el va succeir en la presidència de la Mancomunitat Josep Puig i Cadafalch, qui no tenia simpaties per D'Ors i, per tant, inicià sobre ell un control ferm de la seva gestió, bastant abans que es produís l'enfrontament públic, tot i que les desavinences van tenir motius més fonsos que els purament administratius.

Fuentes Codera posa de manifest la confluència de factors múltiples que fan de l'afer de Xènius un còctel explosiu. No és aquí el lloc per reproduir la detallada reconstrucció tant d'hemeroteca com de referències historiogràfiques que fa el professor de Girona. Però en podem recapitular algunes. El protagonisme excessiu i sobretot un personalisme sense contenció comporten a Xènius enemics arreu i molt especialment entre alguns seguidors de primera hora. Per altra banda, hi va haver un sector de la Lliga Regionalista i fins i tot d'intel·lectuals professionals del catalanisme més enllà d'aquesta, que no van sentir mai simpatia per les seves teories. La pèrdua de la protecció de Prat de la Riba a partir de 1917 i l'arribada de Puig i Cadafalch a la presidència de la Mancomunitat van activar una campanya en contra d'ell. Les queixes eclesiàstiques per la inclusió de la novel·la de

William Morris *News from nowhere* en la col·lecció Minerva van ser un dels motius recurrents de queixa que apareix, segons el biògraf, dins dels papers de Puig i Cadafalch.

Encara, l'acumulació de càrrecs i el seu estil descuidat de gestió van oferir un flanc fàcilment atacable. Entre les seves obligacions, D'Ors tenia la de supervisar la instal·lació de biblioteques públiques. Va ser un problema amb el pressupost per a aquesta tasca el que va servir per fer esclatar finalment l'afer.

Però, sobretot, el biògraf assenyalava que el que va preocupar la Lliga i posà definitivament a la picota Xènius, també entre un sector primerenc dels seus seguidors on destacà Bofill i Mates, va ser la progressiva simpatia que manifestà respecte del moviment obrer, la seva fascinació per la Revolució Russa. I tot això, contravenint la línia oficial de la Lliga en un context de crisi social cada vegada més aguda, en la qual el pistolerisme havia començat a apropiarse els carrers. La postura de Xènius potser ideològicament complexa, vista amb perspectiva era incompatible amb la línia oficial de la Lliga. El seu posicionament durant la vaga de La Canadencs va poder marcar el punt d'inflexió, ja que a partir d'aleshores l'opinió de Xènius i la de la Lliga Regionalista van evolucionar cap a punts divergents. El relat que fa el biògraf de la famosa defenestració és acurat, ressegueix les fonts i mostra les intervencions de detractors i defensors, i els errors en la intervenció d'Albert Quintana, alcalde republicà de Girona que va assumir la defensa de Xènius davant les acusacions dels seus excompans. La pèrdua, la destitució i l'allunyament progressiu de tots els càrrecs es van anant succeint en els mesos següents. D'Ors s'allunyava de l'àmbit on havia irromput com a intel·lectual tres lustres abans i ara era acollit per la premsa republicana de Barcelona i, progressivament, a mesura que l'episodi es feia públic, cada vegada més pels seus amics de la premsa madrilenya.

Hi ha un interès especial del biògraf per palesar l'aproximació a la premsa republicana. No només els articles de circumstància, sinó

també les gloses, és a dir, tot el corpus literari que Xènius havia bastit en la premsa del catalanisme va ser acollit en la premsa republicana. Més endavant hi hagué a Madrid una situació inicialment semblant: van ser els diaris del republicanisme els que acolliren Xènius. I encara després, ja definitivament alineat amb el conservadorisme, durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera seguí amb una versió del *Glosari* en castellà i amb el complex món dels heterònims, des dels quals abordava una realitat literarioperiòdística que va ser en si mateixa la seva màxima contribució a literatura.

Però, com intenta demostrar el biògraf de Girona, durant els tenses anys de la postguerra mundial, la seva aproximació a l'esquerra, el seu intent de pensar el paper dels obrers en la crisi social amb què s'obria el període a Espanya i en general a tot Europa, va ser honest, tot i que la seva aproximació es va fer amb els paràmetres de Sorel, no deixà ser un intent de, vist des del món conservador i fins i tot des de tot el catalanisme institucional, com un factor de desestabilització. Aquest és un element cabdal en l'argumentació del llibre. D'Ors, un personatge que es forma i desenvolupa la seva acció en els mitjans de la dreta conservadora francesa, arriba a sentir-se impressionat per la mobilització obrera, a la qual vol apropar-se des d'un franciscanisme que es barreja amb la intuïció de la crisi de la cultura occidental subjacent en el pensament de Sorel. En cap moment va assumir el republicanisme i encara menys qualsevol ideologia obrera. No li interessaven ni l'anarquisme en si mateix, ni tampoc els aspectes analítics o normatius del leninisme. La seva atenció es dirigia vers el mite de Lenin, al qual llegia en una clau que és pròpia de la santa autoritat, la de la concreció mitològica dels obrers. Aquesta postura es diferenciava bé, tot i que a vegades hi posava una sordina en la seva producció d'aquest període, de tota la tradició revolucionària que arrencava de la Revolució Francesa i cristallitzava en el vuit-cents. És a dir, i això és un argument principal del llibre, allò que el moviment obrer tenia de qüestionament extrem de la societat liberal.

El 1923 Xènius traslladà definitivament la seva residència a Madrid. En l'endemig tornà a l'Amèrica del Sud, on consolidà relacions que li permeteren l'accés a nous cercles. Durant el primer temps a Madrid va mantenir una posició ambigua quant a la seva definició política, ja que almenys el primer temps continuà col·laborant amb òrgans de premsa republicans, tot i que, com diu el seu biògraf, podem considerar aquella data com el moment en què inicià un procés de reescriptura del seu pensament en clau espanyola.

És una llàstima que l'obra que ens ocupa s'aturi aquí. És a dir, a partir d'aquí l'autor ens proposa unes línies per seguir l'aventura de Xènius en la seva etapa madrilenya i poder calibrar la seva importància en el pensament espanyol en reconvertir l'imperialisme mediterrani que va gestar a Barcelona com una proposta per relançar l'expansió catalana, en una doctrina capaç de donar al falangisme un pensament que anés més enllà dels estrets límits de l'ultranacionalisme espanyol i trobés en l'imperialisme un instrument intel·lectual que li permetés sortir dels seus límits i encabir-se en un marc més ampli, alhora europeu, africà i americà.

És en aquesta vessant del pensament de José Antonio Primo de Rivera on pot descobrir-se millor la petjada del Xènius madur, ja que la voluntat imperial va més enllà de l'ideal castellanista herència de la Generació del 98. La proposta de Xènius reconeixia la diversitat cultural d'Espanya i a la vegada la superava, amb la voluntat imperial que anava molt més enllà de l'antinacionalisme d'Ortega. Per altra banda, la missió universal de l'Imperi permetia inscriure el pensament falangista en el marc molt més ampli del seu context europeu, amb la qual cosa el feia sortir dels paràmetres del nacionalisme vuitcentista objecte de les crítiques del Pantarca.

Com afirma Maximiliano Fuentes Codera, aquests elements són els fonaments per a una revisió en termes de biografia intel·lectual del paper d'Eugeni d'Ors en el pensament falangista i la seva contribució com a teòric de primer ordre, per la influència que exercí sobre

el pensament de Primo de Rivera i dels seus col·laboradors intel·lectuals més directes.

Llegint aquestes pàgines del llibre de Fuentes Codera no es pot deixar de lamentar que l'estudi no s'hagi continuat de manera detallada fins al final de la vida de Xènius. Potser seria formalment un tipus de biografia més convencional, però la importància de les idees apuntades i la validesa de l'instrumental intel·lectual de la seva anàlisi ajudarien a acabar de dibuixar la figura de Xènius.

A manera de conclusió

Per acabar, caldria apuntar tres coses que aquest llibre pren en consideració i que posen D'Ors al mig de la crisi cultural europea de la primera meitat del nou-cents.

La primera és l'antiliberalisme, que el posiciona en la crisi dels grans ideals del vuit-cents i li dona crèdit de noucentista —si es permet— a escala continental. La idea subjacent, suggerida al subtítol de l'obra —*Eugenio d'Ors en la crisis del liberalismo*—, és la que permet entendre la unitat de pensament d'Eugeni d'Ors quan adopta les postures en aparença contradictòries que el llibre va ressenyant. D'Ors, des d'aquest punt de vista, no és diferent d'altres intel·lectuals dels països occidentals. El clàssic de Benda *La trahison des clercs* (*La traïció dels intel·lectuals*) descriu bé els canvis en la deriva del sector.

La segona qüestió és que observar Xènius des de la perspectiva anterior no implica traçar un camí rectilini amb un final del relat acabat, en el seu cas el feixisme. Aquesta interpretació perviu en algunes de les aproximacions més recents, com la del desaparegut historiador Vicente Cacho Viu. En canvi, el llibre que ens ocupa representa un esforç seriós per mostrar un Xènius en el qual res no està predeterminat. Les preses de posició no responen a un guió prescrit. La participació en els grans debats de l'època fan que els camins fos-

sin molt més zigzaguejants, i els actors, en aquest cas Xènius, s'aproximen i s'allunyen de persones de signe molt diferent, si contemplem les trajectòries ideològiques i polítiques posteriors.

En tercer lloc i en relació directa amb l'apartat anterior, l'anàlisi basada en la biografia intel·lectual, com la que utilitza Fuentes Codeira per apropar-se a la figura de Xènius, permet conjugar la trajectòria personal, la història de les idees i els debats reals, i en aquest sentit posa en qüestió una de les interpretacions més reeixides del sorgiment del feixisme, la de l'historiador israelià Zeev Sternhell i els seus seguidors, basant-se centralment en el cas francès. Els quals presentaven els corrents del món cultural gal de les acaballes del vuit-cents i inicis del nou-cents com l'antecedent necessari per al desenvolupament del feixisme que va venir després. L'opció metodològica que adopta el biògraf en aquest llibre sembla adequada per rescatar l'aproximació històrica als debats sobre l'origen del feixisme europeu sense condicionaments ni predeterminacions.

Per acabar, els encerts d'aquesta aproximació al pensament orsià fan altament recomanable la lectura del llibre i deixen oberts uns camins que són encara lluny d'esgotar-se per l'estudi de l'evolució del pensament polític de la primera meitat del segle xx.